

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

:: جزء چهارم ::

جزء چهارم قرآن کریم از آیه ۹۳ سوره آل عمران تا پایان این سوره و بعد، از آیه اول تا آیه ۲۳ سوره مبارکه نساء را دربردارد.

سوره آل عمران

سوره آل عمران بر دو محور مقاوم سازی جامعه در برابر «تهاجم فرهنگی» و «تهاجم نظامی» استوار گشته است. بیشتر مطالب محور نخست در جزء سوم بیان شد که ادامه آن را در آیات جزء چهارم به شکل بیان نکاتی دنبال می‌کنیم:

ادامه بحث مقاوم سازی جامعه در برابر تهاجم رهنگی

شبهه اهل کتاب درباره قبله و پاسخ به آن

یکی از شبهه‌های که اهل کتاب بین مسلمان پخش می‌کردند این بود که چرا پیامبر ﷺ رو به مسجد الحرام نماز می‌گذارد در حالی که بیت المقدس در طول تاریخ کانون توجه انبیا ﷺ بوده و برای تمامی آنها مکان مقدسی به شمار می‌رفته است. خداوند در آیه ۹۶ این سوره، در پاسخ به این شبهه می‌فرماید:

«إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِنَاءَ مَبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ»

بی تردید نخستین خانه‌ای که برای [نیایش و عبادت] مردم نهاده شده همان خانه کعبه است که در مکه قرار دارد. خانه‌ای که پربرکت و مایه هدایت جهانیان است.

بنابراین پیشینه تاریخی کعبه از تمام مکان‌های عبادی بیشتر است. همچنین در این مکان مقدس نشانه‌های آشکاری همچون مقام ابراهیم ﷺ وجود دارد. همان سنگی که حضرت ابراهیم ﷺ بر روی آن می‌ایستاد و دیوارهای خانه کعبه را بالا می‌برد:

«فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ»

در آن نشانه‌هایی روشن [از ربوبیت، لطف، رحمت خدا و از جمله] مقام ابراهیم وجود دارد.

در روایتی ابن سنان از امام صادق علیه السلام درباره معنای «آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ» که در آیه آمده است سؤال می‌کند. امام علیه السلام در پاسخ می‌فرماید:

«مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ حَيْثُ قَامَ عَلَى الْحَجَرِ فَأَثَرَتْ فِيهِ قَدَمَاهُ وَالْحَجَرُ الْأَسْوَدُ وَمَنْزِلُ

إِسْمَاعِيلَ علیه السلام»^۱

منظور مقام ابراهیم است که ابراهیم علیه السلام بر آن سنگ می‌ایستاد و خانه کعبه را بنا می‌کرد و جای پای او بر آن سنگ نقش بست و نیز حجر اسود است و حجر اسماعیل علیه السلام.

پنج وظیفه مهم اهل ایمان در برابر تهاجم فرهنگی دشمنان

در ادامه به نکته‌هایی مهم در بحث تهاجم فرهنگی می‌پردازد که آن وظیفه اهل ایمان در برابر تهاجم فرهنگی دشمنان است. قرآن کریم چند راهکار برای پیروزی در جنگ نرم را به مسلمانان توصیه می‌کند:

وظیفه اول

به نسخه‌ها و برنامه‌هایی که کفار برای زندگی و هدایت آنها می‌نویسند عمل نکنند و پیروی از آنان را مبنای عمل خویش قرار ندهند که در این صورت آرام آرام به سمت کفر گرایش خواهند یافت:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ

كَافِرِينَ»^۲

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر از گروهی از اهل کتاب، [که هدفشان بی‌دین ساختن شماست] اطاعت کنید، شما را پس از ایمان، به کفر بازمی‌گردانند.

وظیفه دوم

بر اساس آیه ۱۰۲، «تقوا» و «تلاش برای حفظ هویت اسلامی» را محور کارهای خود قرار دهند و سبک زندگی اسلامی را قدر بدانند و سعی کنند آنچه را که از تعالیم دین به آنان رسیده است ملاک کار خود قرار دهند:

۱. الکافی؛ ج ۴؛ ص ۲۲۳

۲. آل عمران؛ ۱۰۰.

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ »

ای اهل ایمان! آن گونه که شایستهٔ پروای از خدا است از او پروا کنید و [پیوسته در این حال باشید تا] جز در حال تسلیم [در برابر او و فرمان ها و احکامش] نمیرید.

وظیفهٔ سوم

در تمام امور، قرآن و اهل بیت علیهم السلام محور باشند. اگر قرآن و اهل بیت علیهم السلام محور تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ها و رفتارهای فردی و اجتماعی قرار گیرند، بی‌تردید روح اتحاد و همبستگی در جامعهٔ اسلامی حاکم شده و آن را در برابر تهاجم فرهنگی دشمنان بیمه خواهد کرد:

« وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا »^۱

وهمگی به ریسمان خدا [قرآن و اهل بیت علیهم السلام] چنگ زبید و پراکنده و گروه گروه نشوید. «حبل الله» در روایتی که ثعلبی از علمای مفسر اهل سنت از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نقل می‌کند، قرآن و در کنار آن، اهل بیت علیهم السلام دانسته شده است.^۲ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در حدیثی که شیعه و سنی آن را نقل کرده‌اند فرمود:

«إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ، أَلَا إِنَّ أَحَدَهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ: كِتَابَ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ

السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ، وَعَنْتَرَتِي أَهْلَ بَيْتِي، وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّىٰ يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ»^۳

همانا من دو شیء گران بها در میان شما برجا می‌گذارم. آگاه باشید که یکی بزرگ‌تر از دیگری است. آن دو یکی کتاب خداست که چون ریسمانی کشیده شده از آسمان به زمین است و دیگری اهل بیتم می‌باشد. این دو از هم جدا نخواهند شد تا اینکه در حوض بر من وارد شوند.

وظیفهٔ چهارم

امر به معروف و نهی از منکر و وظیفهٔ مهم دیگری است که با جلوگیری از انحراف و سقوط ارزش‌ها در جامعه سد محکمی است در برابر تهاجم فرهنگی دشمنان دین:

« وَ لَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ »^۴

باید گروهی در بین شما باشند تا مردم را به خوبی‌ها دعوت کنند و به کارهای

۱. آل عمران: ۱۰۳.

۲. تفسیر الثعلبی، ج ۳، ص ۱۶۳.

۳. آمالی شیخ طوسی، ص ۲۵۵.

۴. آل عمران: ۱۰۴.

پسندیده فرمان دهند و از کارهای زشت بازدارند.

وظیفه پنجم

توجه به برتری مسلمانان نسبت به دشمنان و در مقابل ضعف دشمنان اسلام از دیگر بایسته‌های پیروزی در جنگ نرم فرهنگی است که باید به آن توجه کرد. برای همین در آیه ۱۱۱ فرمود:

«لَنْ يَصْرُوكُمْ إِلَّا ادْنَىٰ وَ إِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُؤَلُّوكُمُ الْأَدْبَارُ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ»

هرگز به شما جز آزاری اندک نمی‌رسانند، و اگر با شما بجنگند [شکست می‌خورند و] به شما پشت کرده [فرار می‌کنند] آن‌گاه [از جانب دیگران] یاری نمی‌شوند.

مقاوم‌سازی جامعه در برابر تهاجم نظامی

بخش دوم سوره مبارکه آل عمران مربوط به مقاوم‌سازی جامعه اسلامی در برابر تهاجم نظامی دشمنان است که در حدود ۷۰ آیه از این سوره را به خود اختصاص داده است.

ایمان به یاری خداوند مقدمه این مقاوم‌سازی

در بخش اول خداوند متعال به مسلمانان می‌کند که به نصرت الهی ایمان داشته باشند. برای همین در آیات ۱۲۱ تا ۱۲۹ به تقویت باور به نصرت الهی در میان مسلمین می‌پردازد.

یاری مسلمانان در جنگ بدر که در شرایط ضعف قرار داشتند

قرآن کریم در آیه ۱۲۳ به مؤمنین یادآوری می‌کند که در جنگ بدر با اینکه شما ۳۱۳ نفر بودید و مشرکین از لحاظ تعداد و توان و تجهیزات نظامی از شما بیشتر بودند؛ ولی این شما بودید که پیروز میدان شدید:

«وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ»

و بی‌تردید خدا در [جنگ] بدر شما را یاری داد، در حالی که [از نظر ساز و برگ] جنگی و شمار نفرات نسبت به دشمنان ناتوان‌تر بودید.

یادآوری نصرت الهی و پیروزشدن در سایه لطف او، جامعه را در برابر هجمه نظامی دشمنان بیمه می‌کند. نصرتی که همیشه تاریخ از سوی خداوند نسبت به اهل ایمان در جریان بوده است. از یاد نمی‌بریم که پیش از انقلاب اسلامی ایران در همین کشور مردم خداجو با دست خالی در برابر رژیم سفاک پهلوی به پا خاستند و با عنایت و فضل الهی بر آن طاغوت زمان پیروز شدند. در هشت سال دفاع مقدس، دلیرمردان رزمنده، با کمترین سلاح و امکانات در برابر دنیای کفر ایستادند و به پیروزی رسیدند. در ماجرای جنگ ۳۳ روزه، مسلمانان و شیعیان لبنان در برابر دشمن صهیونیستی مقاومت کردند و به پیروزی نائل آمدند. بی‌تردید بازگو کردن و زنده نگه داشتن خاطره این همه پیروزی‌هایی

که محقق نشد مگر به عنایت الهی، جامعه را از نظر روحی و روانی در برابر تهاجم نظامی دشمنان، قدرتمندی گرداند.

صبر و تقوا دو شرط مهم یاری خداوند

آیه ۱۲۷ بیان می‌دارد که اگر صبر داشته و اهل تقوا باشید بی‌تردید خداوند شما را یاری خواهد کرد. آنگاه پرده از نوعی امداد غیبی خود برداشته آن را معرفی می‌کند: خداوند پنج هزار فرشته را به یاری شما می‌فرستد که هر یک از آنان برای زیرو رو کردن منطقه‌ای کافی است:

«بَلَىٰ إِنَّ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فُورِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ»

آری اگر شکیبایی ورزید و پرهیزکاری کنید اگر دشمنان در همین لحظه، جوشان و خروشان بر شما بتازند خداوند پنج هزار نفر از فرشتگان را که نشان مخصوص دارند به یاری شما می‌فرستد.

ایجاد زمینه اتحاد و همدلی و از بین بردن زمینه نفرت و دشمنی

در ادامه این مباحث، خداوند متعال به عواملی اشاره می‌کند که سبب افزایش وحدت و همدلی در جامعه اسلامی می‌شود. این عوامل باعث می‌شوند که قدرت دفاع جامعه اسلامی در برابر تهاجم دشمنان بالا رود و نیز به عواملی اشاره می‌کند که نفرت و کینه‌توزی را در جامعه اسلامی رواج می‌دهند. سرآمد این عوامل رباخواری است که آیات این بخش به نکوهش آن پرداخته‌اند.

پرهیز از رباخواری و ایجاد فاصله و شکاف طبقاتی بین مردم

قرآن کریم در آیه ۱۳۰ بار دیگر مؤمنان را از رباخواری پرهیز داده و فرموده است:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»

ای اهل ایمان! ربا را که سودهای چند برابر است نخورید و از خدا پروا کنید تا رستگار شوید.

ربا باعث می‌شود در جامعه شکاف طبقاتی ایجاد شده فاصله اقتصادی میان افراد جامعه زیاد گردد در نتیجه تخم کینه و نفرت بین مردم پراکنده شود؛ ولی در مقابل، کارهایی که موجب جلب مودت و محبت مردم نسبت به یکدیگر می‌شود باعث افزایش قوه نظامی جامعه می‌گردد.

انجام کارهایی که موجب جلب مغفرت خداوند و ایجاد همدلی در جامعه است

خداوند در آیه ۱۳۳ و ۱۳۴ اعلام می‌دارد که مؤمنین باید در همه احوال، چه در سختی و چه در آسانی اهل انفاق به نیازمندان باشند و همچنین در برابر یکدیگر خشم و غضب خود را فرو ببرند و از

همدیگر درگذرند که اگر این اتفاق مبارک در جامعه بیفتد بی تردید آن را در برابر حملات نظامی دشمن مصون خواهد داشت:

«وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ
* الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالصَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ
يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ»

و به سوی آمرزش پروردگارتان و بهشتی که پهنایش [به وسعت] آسمان‌ها و زمین است بشتابید. بهشتی که برای پرهیزکاران آماده شده است. * آنان که در گشایش و تنگ دستی اتفاق می‌کنند؛ خشم خود را فرو می‌برند و از [خطاهای] مردم در می‌گذرند و خدا نیکوکاران را دوست دارد.

امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

«مَا مِنْ عَبْدٍ كَظَمَ غَيْظًا إِلَّا زَادَهُ اللَّهُ عَزًّا وَجَلَّ عِزًّا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ
جَلَّ: وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ وَأَتَاهُ اللَّهُ مَكَانَ
غَيْظِهِ ذَلِكَ.»^۱

هیچ بنده‌ای خشمی فرو نخورد، جز آنکه خدای عز و جل، عزت او را در دنیا و آخرت بیفزاید. همانا خدای عز و جل می‌فرماید: «و آنها که خشم خود فروخورند و از مردم درگذرند و خدا نیکوکاران را دوست دارد» و خدا او را به جای فرو خوردن خشمش این پاداش دهد (یعنی او را دوست دارد).

تحلیل شکست مسلمانان در جنگ احد و درس‌های عبرت از این شکست

در ادامه، خداوند متعال از آیه ۱۳۹ تا ۱۵۳ به تحلیل شکست مسلمانان در جنگ احد می‌پردازد.

سختی‌های شما از مشکلات دشمنان بیشتر نیست

در آیه ۱۴۰ خطاب به مجاهدان اسلامی می‌فرماید: گرچه شما در راه دفاع از کیان اسلامی دچار مشکلات و سختی‌های متعدد می‌شوید اما این را بدانید که دشمن شما نیز به همان اندازه درگیر مشکلات است.

«إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ»
اگر [در جنگ احد] به شما آسیب و جراحتی رسید، آن گروه را نیز [در جنگ بدر] آسیب و جراحتی مانند آن رسید. و ما این روزها [ی پیروزی و ناکامی] را [به عنوان امتحان]

در میان مردم می‌گردانیم [تا عبرت گیرند].

این سختی‌ها وسیله آزمایش شماست

در آیه ۱۴۱ پرده از راز این سختی‌ها برداشته و حکمتی از آن را بیان می‌دارد که آن آزمایش و خالص کردن مؤمنان است:

«وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ»

و [نیز این پیروزی‌ها و ناکامی‌ها] برای آن است که کسانی را که [از روی حقیقت] ایمان آورده‌اند [از عیوب و آلودگی‌ها] تصفیه و پاک کند و کافران را نابود نماید.

امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود:

«فَدَعُونِي مِنْ دُنْيَاكُمْ يَمْلِكِي وَأَقْرَاصِي فَيَتَّقَوِي اللَّهُ أَزْجُو خَلَاصِي مَا لِعَلِيٍّ وَنَعِيمِي يَفْتَنِي
وَلَذَّةٍ تُنْتَجِبُهَا [تَنْتَحْتَهَا] الْمَعَاصِي سَأَلْتَنِي وَشَيْعَتِي رَبَّنَا بَعِيُونَ مُزْرِهِ وَبُطُونٍ خِمَاصِي -
لِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ سَيِّئَاتِ الْأَعْمَالِ»^۱

مرا بگذارید از دنیای شما به همان نمک و قرصه‌های نان جوی خود بسازم و به تقوایی از خدا امید رهایی داشته باشم. علی را چه کار با نعمتی که فانی شود و لذتی که گناهان به بار آورد؟ من و شیعه‌هایم پروردگار خود را ملاقات کنیم با چشم‌های تار و شکم‌های خالی؛ تا خدا بیازماید کسانی که ایمان آورند و نابود کند کافران را و پناه به خدا از کردارهای بد.

دنیاطلبی عده‌ای موجب شکست شد

یکی از مهم‌ترین عواملی که در آیه ۱۵۲ به آن اشاره شده دنیاطلبی عده‌ای از مسلمانان است. در جنگ احد برخی از رزمندگان وقتی سپاه اسلام را در آستانه پیروزی دیدند به گمان از دست دادن غنائم سنگر خود را رها کرده و به طمع جمع‌آوری غنائم از بلندی به پائین آمدند. در نتیجه زمینۀ شکست مسلمانان در این جنگ را فراهم کردند. قرآن کریم برای عبرت‌گیری مسلمانان به آنها خبر می‌دهد که دنیادوستی باعث نافرمانی و در نتیجه شکست در این جنگ شد:

«وَعَصَيْتُمْ مَنْ بَعْدَ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ»^۲

[از فرمان پیامبر صلی الله علیه و آله در رابطه با حفظ سنگر] سرپیچی کردید؛ برخی از شما دنیا را می‌خواستید و برخی دیگر خواهان آخرت بودید.

۱. امالی شیخ صدوق، ص ۶۲۳.

۲. آل عمران: ۱۵۲.

بنابراین دنیا طلبی عده‌ای در جنگ احد باعث شکست مسلمانان و کشته شدن بسیاری از مؤمنین شد. از این رو همه باید دقت کنند که اگر دنیا طلب و اهل جمع آوری مال و ثروت باشیم؛ حتی اگر رهبری چون پیامبر ﷺ و مجاهدانی همانند امیرالمؤمنین علیؑ در کنار ما باشند باز نتیجه‌ای جز شکست و خسارت نصیب مان نخواهد شد.

پاسخ به شبهه افکنی منافقان و اهل کتاب

در ادامه این آیات، خداوند متعال به برخی از شبیهاتی که منافقین مطرح می‌کردند و امروز هم کسانی هستند که به آن می‌پردازند اشاره می‌کند.

اگر بر حق بودیم نباید در جنگ احد کشته می‌دادیم

منافقین در عصر پیامبر ﷺ می‌گفتند: اگر ما بر حق هستیم پس چرا این قدر سختی و مشکلات را باید تحمل کنیم و چرا با وجود بر حق بودن، در جنگ احد شکست خورده و تلفات زیادی دادیم؟

«يَقُولُونَ لَوْ كُنَّا لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا»^۱

می‌گویند: اگر ما در این امر [پیروزی] اختیاری بود [و وعده خدا و پیامبر حقیقت داشت] در اینجا کشته نمی‌شدیم.

پاسخ قرآن این است که اینها وسیله آزمایش است و خداوند متعال می‌خواهد دل‌های شما را بیازماید و صبر و استقامت شما در برابر سختی‌ها را بسنجد.

شهادت را زیانکار تصور می‌کردند

قرآن کریم در آیه ۱۶۹ پندار برخی که شهدای در راه خدا را نابود شده تصور می‌کردند این چنین می‌زداید:

«وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ»

و هرگز گمان مبر آنان که در راه خدا کشته شدند مرده‌اند؛ بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند.

نشانه‌های عاقلان و فرجام ستوده آنان

در بخش پایانی این سوره از آیه ۱۸۹ به بعد، خداوند متعال نشانه‌های عاقلان را برمی‌شمرد و از پایان و سرانجام ستوده و نیکی که در انتظار آنهاست خبر می‌دهد. این نشانه‌ها عبارت‌اند از:

از کنار پدیده‌های طبیعی به سادگی نمی‌گذرند

آیه ۱۹۰ بیان می‌کند که عاقلان از کنار پدیده‌های طبیعی به سادگی نمی‌گذرند:

«إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ»

بی تردید در آفرینش آسمان‌ها و زمین، و آمد و رفت شب و روز، نشانه‌هایی برای خردمندان است.

چرا که عاقلان اینها را نشانه‌های قدرت خداوند می‌بینند. از امام جعفر صادق عليه السلام نقل است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وقتی نیمه شب برای مناجات برمی‌خواست، به آسمان نگاه می‌کرد و سپس آیه ۱۹۰ تا ۱۹۴ سوره آل عمران را تلاوت می‌فرمود.^۱

نگران عذاب الهی اند

از نشانه‌های دیگر اهل تعقل این است که از عذاب الهی نگران‌اند و نسبت به آن بی‌توجه و بی‌موالات نیستند:

«رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ»^۲

پروردگارا! بی‌تردید هر کس را تو وارد آتش کنی، مسلماً خوار و رسوایش کرده‌ای و برای ستمکاران یآوری نخواهد بود.

مشتاق رسیدن به وعده‌های الهی اند

از دیگر نشانه‌های عاقلان و دوراندیشان این است که نسبت به ثواب و وعده‌های الهی بی‌تفاوت نبوده و مشتاق رسیدن به این وعده‌ها هستند:

«رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ»^۳

پروردگارا! آنچه را که به وسیله فرستادگانت به ما وعده داده‌ای به ما عطا فرما! و روز قیامت، ما را رسوا و خوار مکن؛ زیرا تو خُلف وعده نمی‌کنی؟

سوره نساء

بیان برخی دستورات مهم در عرصه‌های مختلف زندگی

در سوره نساء دستورات مهمی در عرصه‌های مختلف زندگی مطرح شده است که یکی از آن عرصه‌ها

۱. دعائم الإسلام، ج ۱، ص ۲۱؛ بحار الأنوار، ج ۷۹، ص ۳۲۹.

۲. آل عمران: ۱۹۲.

۳. آل عمران: ۱۹۴.

که در جزء چهارم به آن اشاره شده است مسائل خانوادگی می باشد.

مسائل خانواده

آیات ۱ تا ۲۸ این سوره به بخشی از مسائل خانوادگی و حقوق مربوط به آن می پردازد. این موارد عبارت اند از:

حقوق یتیمان

اولین مسئله، مسئله حقوق یتیمان است که از آیه اول تا دهم به این امر می پردازد. در آیه ۲ و ۱۰ این سوره خداوند متعال تصرف ظالمانه در اموال یتیمان را محکوم کرده است:

«إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ
سَعِيرًا»^۱

کسانی که مال یتیم را از روی ستم می خورند حقیقتاً در حال خوردن آتش هستند و به زودی در قیامت وارد آتش فروزان دوزخ خواهند شد.

در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: هر کس مال یتیم را بخورد در واقع آتش خورده است و در مقابل هر کس، یتیمی را تحت سرپرستی و تکفل قرار دهد تا بالغ شود و مدت یتیمی او سپری شود خداوند عزوجل بهشت را بر او واجب می گرداند.

«مَنْ عَالَ يَتِيمًا حَتَّىٰ يَنْقَطِعَ يُثْمُهُ أُوجِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ الْجَنَّةَ»^۲

در روایت دیگری از رسول خدا صلی الله علیه و آله می خوانیم که فرمود:

«تَحَنَّنُوا عَلَىٰ أَيْتَامِ النَّاسِ يَتَحَنَّنَ عَلَىٰ أَيْتَامِكُمْ»^۳

بر یتیمان مردم مهرورزید تا بر یتیمان شما مهرورزند.

دومین مسئله ایتم این است که به شرطی می توانید با دختران یتیم ازدواج کنید که حق آنان را ادا کنید تا به دلیل نداشتن پدر، مورد ظلم واقع نشوند.^۴

سومین مسئله در موضوع یتیمان این است که باید اموالشان زمانی که به بلوغ و رشد عقلی رسیدند به آنها برگردانده شود.^۵

۱. نساء: ۱۰.

۲. صول کافی، ج ۵، ص ۱۲۸؛ وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۲۴۴.

۳. امالی صدوق علیه السلام، ص ۹۴.

۴. نساء: ۳.

۵. نساء: ۶.

قانون تقسیم ارث

آیات ۱۱ تا ۱۴ به مسئله ارث و چگونگی تقسیم آن پرداخته است. در این آیات به وراثت توصیه می‌کند قبل از تقسیم اموال میت در صورتی که او نسبت به یک سوم اموال خود وصیتی کرده است پیش از تقسیم اموال، به آن وصیت عمل کنند یا اگر به دیگران بدهکار است و دینی بر عهده دارد؛ چه بدهی به مردم و چه دین به خدا؛ مانند حج، خمس و زکاتی که بر او واجب بوده و او ادا نکرده است اول باید آن دین و بدهی را پرداخت نمایند و بعد مال او را بین وراثت تقسیم کنند:

«فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ»^۱

[تقسیم ارث بین وراثت بر اساس قانون اسلام] پس از وصیتی است که متوفی کرده است یا [پس از ادای] دینی [که باید از اصل مال پرداخت شود].

روابط زن و شوهر

آیات ۱۵ تا ۲۱ به روابط زن و شوهر پرداخته‌اند. خداوند در این آیات به دستور مهمی درباره رعایت اخلاق در کانون خانواده اشاره می‌کند. خداوند در این آیات بیان می‌دارد که با همسرانتان به نیکی رفتار کنید و با آنان رفتار پسندیده‌ای داشته باشید و اگر همسرتان دچار عیب و ایرادی در اخلاق و خلق و خوب بود و باعث شد که محبت و تمایل شما به او کم شود تا جایی که ممکن است با او زندگی کنید؛ زیرا چه بسا در تحمل زندگی با او خداوند حکیم برای شما خیر فراوانی قرار داده باشد:

«وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَ يُجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا»^۲

و اگر [به علتی] از آنان نفرت داشتید [باز هم با آنان به صورتی شایسته و پسندیده رفتار کنید] چه بسا چیزی خوشایند شما نیست و خدا در آن خیر فراوانی قرار داده است.

موارد مجاز برای همسری و تشکیل خانواده

در آیات ۲۲ تا ۲۸ درباره زانی سخن می‌گوید که ازدواج با آنها ممنوع است و در مقابل از زانی نام می‌برد که ازدواج با آنها رواست. بیان مواردی از این دست و نیز توضیحاتی مربوط به آنها بحث محوری این آیات را تشکیل می‌دهد.

۱. نساء: ۱۲.

۲. آل عمران: ۱۹.